

Sophia's toren

Een voorstel voor het Kartuizerproject
Beeldhouwerscollectief Passie

Inspiratie

Kenmerkend voor de kartuizer is het leven in een afgelegen en besloten ruimte, waarin hij zijn leven eenzaam en al zittend en zwijgend doorbrengt. De vaste plaats en rust ervan maken dat hij naar binnen keert en zo geestelijk voortgang maakt. Deze besloten ruimte van de kartuizer bestaat uit drie concentrische cirkels: de kartuis zelf, de cel, en het eigen innerlijk (1).

Het zijn deze typische kenmerken van het kartuizerleven die wij willen verbeelden in dit kunstwerk. En het tegelijk mogelijk maken om de beleving van de afzondering te ondergaan, en de positieve kracht van de stilte ervaren in een moment van innerlijke dialoog.

Het bewuste terrein aan de Dommel leent zich door de aanwezigheid van de gracht bij uitstek om deze naar binnen gerichtheid te visualiseren. De gracht staat symbool voor de hier verloren gegane kartuis zelf. Daarbinnen is een cirkel denkbaar die de cel verbeeld. De binnenste cirkel, het eigen innerlijk, wordt men gewaar door plaats te nemen in de cel.

**Daar, verbonden met het heelal,
met alle mensen van alle tijden,
met het 'zijn' dat onuitsprekelijk is,
daar kan ik alleen maar 'zijn'.
Zodat het niet belangrijk is
Of ik belangrijk ben of onbelangrijk (2).**

(1) Uit: Het geheim van de stilte. De besloten wereld van de Roermondse kartuizers.

(2) Uit: Janken naar de maan. Over wereldse transcendentie. Bruno de Roeck.

Filosofie

Bij haar ontwerpen zoekt Beeldhouwerscollectief Passie naar ontsluiting van het landschap, en zoekt die bij de mens door het voorbereiden of bewerken van diens zintuigen om het landschap intensiever te ervaren. Beleving heeft betrekking op de wisselwerking tussen fysieke realiteit enerzijds en gedachten, emoties, gevoelens en herinneringen van mensen anderzijds. We geven vorm aan de emoties die het landschap bij ons losmaakt. Emoties als katalysators voor de beleving van het landschap. Het gaat ons niet zozeer om het leesbaar maken van het landschap maar om het leesbaar maken van de beleving daarvan.

In dit geval gaat het om:

Het Kartuizerklooster als een van de schatten van Brabant.

Het verleden door laten klinken in het heden.

Cultuur dichterbij naar de mensen brengen en oude verhalen tot leven wekken.

Nieuwe sporen achterlaten in het landschap.

Kunst en cultureel erfgoed met elkaar verbinden.

Aandacht richten op het wezen van het kartuizerleven:

- soberheid
- contemplatie
- eenzaamheid
- oorspronkelijkheid

Het ontwerp dient gezien te worden als een ode aan de contemplatieve monniken, die gedurende eeuwen in afzondering gebeden hebben voor het lichamelijke en geestelijke welzijn van de medemens.

Voor ons een verwondering, voor hen een voldoening. Na eeuwen keren ze terug op hun thuisbasis.

In de doodse stilte van de natuur geeft het ontwerp vorm aan de beleving van het religieuze en mystieke karakter van deze speciale kloosterorde.

De weldadige rust en de stilte die de ruimte oproept nodigt uit tot een voorzichtige beleving van het dagelijkse zeer sobere leven van de kartuizer.

Door het te laten vervaardigen door de mensen zelf - uit de omliggende dorpen en gemeenschappen – breng je een van de schatten van Brabant letterlijk dichterbij hen.

Ontwerp

Van uitgangspunt naar ontwerp

De plaats waar het klooster vroeger heeft gestaan is nu nog herkenbaar aan de door de boerengemeenschap gegraven "slotgracht". Het is nog steeds een mooie, stille en afgelegen plek aan de Dommel, die in dat opzicht ideaal was voor een dergelijke contemplatieve orde. Ons uitgangspunt is om opnieuw vorm te geven aan die stilte en contemplatie. Het ontwerp houdt dan ook een stille ruimte in die op grote afstand gezien moet kunnen worden. Het is daar over het algemeen weiland met wat lage bomen en bosjes. Het zou zo'n eenvoudig en sober gebouwtje moeten zijn dat de gemeenschap daar, het zelf zou kunnen bouwen met natuurlijk materiaal uit de omgeving.

Ontwerp

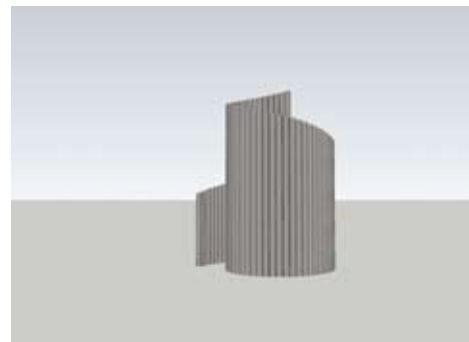
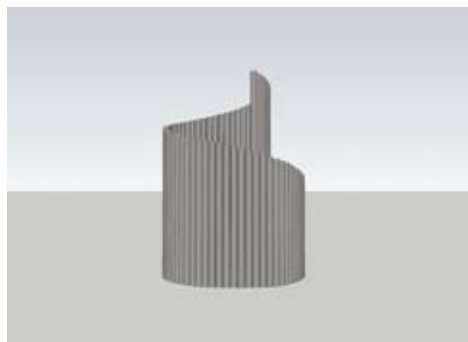
Sophia's toren

Boomstammen omsluiten een ruimte. Door de vorm van de ruwe stammen komt er wel wat licht binnen, maar je bent afgesloten van de buitenwereld. De grondvorm van de boomstammen is een spiraal waardoor eenmaal midden in de ruimte men de ingang niet meer kan zien. Van buiten naar binnen loopt de hoogte van de stammen op van ca 2 tot zo'n 6 meter. Zo ontstaat er een torentje dat van boven open is waardoor men zicht op de lucht (of de hemel zo men wil) houdt. Dit is een symbool voor het directe contact van de monniken met het bovenaardse.

De boomstammen zijn bewerkt met cementwater of leemwater zodat ze een lichte kleur hebben. Een eenvoudig pad leidt naar het "stiltetorentje". De stilleruimte zelf heeft een doorsnede van zo'n 3 meter (met ingang maximaal 4,5 m). Om het niet een bedompte natte ruimte te laten worden moet er aandacht aan waterafvoer besteed worden. Er wordt een vloer van leem aangebracht die afwatert naar een putje dat aangesloten is op een infiltratiekrat of grindkoffer of iets dergelijks.

De aankleding van de ruimte is heel sober: een cortenstalen bank in de vorm van een kruis en een veldklok. Deze verwijzingen naar de Kartuziers maken deze toren tot een Sophia's toren.

Het ontwerp past als een handschoen in het landschap, mede door het gebruik van natuurlijke materialen uit de omgeving; boomstammen. De constructie en de fundering is op het zelf bouwen hiervan afgestemd.

Sophia's toren

Beleving

De verwondering die het ontwerp bij een willekeurige passant kan oproepen willen we met onderstaande schets weergeven:

Je wandelt door het prachtige Brabantse land. Opeens een geel kronkelig zandpaadje...
zomaar ergens in de weilanden. In de verte zie je een geheimzinnig niet direct te beschrijven vorm.
Nergens een bordje.

Zou je er zomaar naar toe kunnen gaan?

Je wandelt voorzichtig het zandpaadje op, Kijkt om je heen of je iemand ziet.

Het is stil.

Slechts het ruisen van de wind en vogelgeluiden overal.

Je staat nu voor het mooie gebouw, veel hoger dan je verwachtte.

Er is geen ingang, de boomstammen zijn prachtig en de vorm ook.

Opeens zie je een klokje en je ontdekt de ingang.

Voor de zekerheid toch maar even het klokje luiden.... Over de velden klinkt een lieflijk geluid weggedragen door de wind.....

Je gaat voorzichtig naar binnen, even wennen aan het donker.

Dan zijn je ogen gewend en je ziet als eerste de blauwe lucht, het gebouw is veel groter dan je dacht.

Door de kleine spleetjes tussen de boomstammen zie je een prachtig diffuus licht.

De vloer is van leem; er staat een bank, in de bank staat in transparante kleine lettertjes de uitnodiging "neem plaats".

Onder de indruk ga je op de bank zitten.

De voorzichtige zonnestralen – het stukje blauwe lucht hoog in de toren en de bescherming van de houten muren – de indrukwekkende stilte.

Alle stress en zorgen vallen van je af. Er gebeurt iets bijzonders met je, je voelt je als het ware even opgetild in een andere wereld....

Na een tijd verlaat je heel tevreden, nog eens om je heen kijkend, het gebouw. Dan in een flits zie je dat de bank de vorm heeft van een kruis, het ontroert je. Bij het verlaten van het gebouw luid je nog een keer het klokje.....

PMC Sophia's toren

Aan allerlei initiatieven kan Sophia's toren een waardevolle bijdrage leveren. Bijvoorbeeld aan de volgende al in de ontwerpopdracht genoemde initiatieven:

- meerdaagse kartuizerarrangementen door recreatie-ondernemers, waarbij het dagelijkse zeer strenge leven van de kartuizer beleefd kan worden (wellicht in samenwerking met Damiaanstichting in Olland die ook aandacht zou kunnen besteden aan het religieuze en mystieke gedeelte). De Boxtelse ondernemer Van den Langenberg (Oxalis) heeft al aangegeven dit product te ontwikkelen naar een commercieel HGW-product.
- meerdaagse kartuizerarrangementen door recreatie-ondernemers, waarbij met name informatieoverdracht plaats vindt over het kartuizerleven en over de plaatselijke kartuizerrelicten. (de naam van deze PMC zou gerelateerd moeten zijn aan de maandagmiddagwandeling van de kartuizers, het zgn. spatiamentum waar alle monniken aan deelnemen).
- Het reproduceren van de mooiste waszegels en deze vermarkten (de waszegels kunnen inspiratie zijn voor kunstwerken of andere producten).
- Het maken van fietsroutes en wandeltochten met daaraan verbonden arrangementen.

Behalve commercieel aantrekkelijke PMC's zal ook de aandacht gericht worden op het wezen van het kartuizerleven (soberheid, contemplatie, eenzaamheid, oorspronkelijkheid) te laten terugkomen binnen nationaal landschap Het Groene Woud.

Bijlage

Korte geschiedenis klooster Sinte Sophia van Constantinopel

Door zijn schenking bij testament van goederen in Olland en in andere plaatsen van de Meierij, legde in juli 1465 Ludolf van de Water, een kanunnik van de Sint Jan in 's-Hertogenbosch, de grondslag voor de stichting van een Kartuizerklooster in het land van de Dommel. Voor het stichtingsplan werd de meest beroemde Nederlandse kartuizer Dionysius van Ryckel, die monnik was van het Roermondse kartuizerklooster, geraadpleegd. Over Dionysius werd gezegd dat hij het meest volkomen type van de godsdienstige enthousiast van de late middeleeuwen was. Hij voerde een onbegrijpelijk energetisch leven. Hij verenigde in zich de vervoeringen van de grote mystieken, de strengste ascese en de steeds dieper gaande inzichten van de spirituele ziener met een enorme werkzaamheid als theologisch schrijver en als geestelijk raadsman. Maar ook belangrijk is de rol die hij gespeeld heeft in het openbare leven van zijn tijd. Hij had herhaaldelijk relaties met het huis van Bourgondië en trad op als raadsman van Philips de Goede en later van Karel de Stoute. Ook hertog Arnold van Gelre, die ernstig overhoop lag met zijn zoon en erfgenaam, adviseerde hij. Niet alleen vorsten, ook tal van edelen, geestelijken en burgers vroegen hem voortdurend om raad en hij gaf talloze oplossingen. Dionysius schreef een bijna volledige bibliotheek aan boeken. Onder het rectoraat van deze Dionysius de Kartuizer vond in 1465-1466 de bouw plaats van een bescheiden klooster (kapel en vijf cellen) in Olland, waarschijnlijk vlak in de buurt van de Dommel. Men denkt dat dat gebeurde op "den Bult", een perceel grond gelegen aan de Dommel te Olland. De plek is terug te vinden als het fietspad van Liempde naar Olland via de Herscheweg wordt gevolgd. Na de brug over de Dommel is er een haakse bocht naar links en even verder een naar rechts en bij deze laatste bocht bevindt zich een bos. Hier was het klooster misschien gevestigd. (Schriftelijke bronnen die de exacte plek aanduiden hopen we in dit onderzoek te vinden). De eerste bewoners waren 5 personen waaronder 3 monniken. De bewoners zijn er niet lang gebleven. Ze vertrokken naar Den Dungen en Vught. In 1469 vertrok Dionysius. (Vanwege zijn enorme bibliografie heeft Dionysius zeker ook boeken in dit klooster geschreven, ook dat wordt onderzocht). De kartuizers bleven gronden in Olland (Houthem), Sint-Oedenrode en Kasteren aankopen zodat hun bezit op de stichtingsplaats bleef toenemen. Tijdens de godsdienstoorlogen verbleven de monniken afwisselend in Den Bosch, Sint-Michielsgestel, Esch en Boxtel. In de 17de eeuw werd het leven voor de kartuizers ernstig bemoeilijkt en uiteindelijk verhuisden zij naar Antwerpen waar zij in 1783 onder keizer Jozef II opgeheven zijn. Het Antwerpse huis bleef optreden als rechthebbende op de goederen van het voormalige Vughtse klooster. Na de vrede van Münster (1648) is er een geschil ontstaan tussen het klooster van Sancta Sophia te Antwerpen en de Staten-Generaal van de Republiek over de eigendomsrechten van het vroegere kartuizerklooster. Na een langslpende gerechtelijke procedure werd in 1658 een compromis bereikt, waarbij is overeengekomen dat de kartuizers tegen betaling van het enorme bedrag van 55.000 gulden aan de Staten-Generaal als eigenaars van de goederen werden erkend. Mede om de nodige financiële middelen te vergaren voor de betaling van het vereiste bedrag aan de Staten, werden tussen 1658 en 1663 het voormalige Sancta Sophia in Vught inclusief alle onroerende goederen – ook die in Boxtel, Liempde en Olland – verkocht.